

Вікторія Вдовиченко

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ІТАЛІЙСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ В КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МААСТРИХТСЬКОГО ДОГОВОРУ

У даній статті висвітлено особливості впливу на італійську державність європейської інтеграції, зокрема Маастрихтського договору. Здійснена спроба визначити політичні, економічні зміни італійської держави та суспільства, спричинених просуванням інтеграційних процесів, з'ясування наслідків таких трансформацій для позиціонування Італії в ЄС.

Ключові слова: *Італія, ЄС, європейська інтеграція, Маастрихтський договір.*

Створення та розвиток Європейського Союзу — це багатоступеневий процес взаємодії національних урядів демократичних країн Європи та її урядів у пошуку взаємоприйнятних компромісів. Необхідність знаходити та підтримувати консенсус є необхідною складовою кожного з етапів інтеграційного розвитку, оскільки лідери країн ЄС завжди ставили різну мету в процесі інтеграції.

Кінець ХХ — початок ХХІ ст. вносить корективи та зміни в інтеграційні процеси Європейського Союзу, які стали базисом для системи міжнародних відносин у Європі. Із підписанням Маастрихтського договору ЄС став прямо та опосередковано впливати на своїх держав-членів, зокрема через інструмент політичної інтеграції, що безпосередньо впливає на внутрішню та зовнішню політику національних держав.

Актуальність даної теми полягає у спробі оцінки значення та ролі впливу ратифікації Маастрихтського договору на Італійську Республіку протягом 90-х рр. Мета вивчення даного аспекту — намагання проаналізувати механізми взаємодії між європейською інтеграцією та національною політикою в Італійській Республіці; визначення політичних, економічних та соціальних трансформацій італійської держави, спричинених просуванням інтеграційних процесів та Маастрихтським договором зокрема; з'ясування наслідків подібних трансформацій для позиціонування Італії у Європейському Союзі.

Різні аспекти зовнішньої політики Італії та її двостороннього співробітництва з Україною розглянуті у працях українських науковців, а саме О. Кукотенко¹, Р. Калитчак², Є. Перепелиця³.

Російська італіаністика, що займалася вивченням та дослідженням впливу Маастрихтського договору на зовнішню та внутрішню політику Італії, представлена такими науковцями, як О. Барабанов⁴, І. Левін⁵, В. Любін⁶. Питаннями італійської ідентичності займаються О. Богатирьова⁷, Ю. Вялков⁸, Е. Маслова⁹, а систему соціальної відповідальності та соціального захисту розглядає В. Антропов¹⁰.

Тут важливими представляються роботи італійських дослідників Дж. Ваттімо¹¹, Р. Котта і Л. Верікеллі¹², Джанні Бонвінчіні¹³ про процеси європейської інтеграції та включення в європейську сім'ю Італії після Другої світової війни, І. Ді Камерано¹⁴, Л. Калігаріс¹⁵, А. Коломбо і Ф. Занноні¹⁶ про об'єктивні процеси в міжнародних відносинах на рубежі ХХ–ХХІ століть, що зумовили орієнтацію Італії на Європу в цей період, Р. Алібоні та Дж. Бонвінчіні¹⁷ про проблеми в зовнішній політиці Італії на європейському напрямку в ХХІ столітті, Дж. Фара¹⁸ про внутрішні політичні, економічні та соціальні складнощі в країні, які обумовлюють особливості європейського напрямку сучасної зовнішньої політики Італії.

В науковій літературі вплив Європейського Союзу на національних акторів характеризується за допомогою підходу «європеїзації», що характеризує процеси, пов'язані із економічною та політичною динамікою та самих національних акторів¹⁹. Італійські науковці, що досліджували вплив ЄС на політику Італії, одностайно приходять до висновку, що не існує таких інституційних рамок чи політик, які б не підпадали під вплив «офіційного Брюсселю»²⁰. Було досліджено різні напрями політик в ЄС, включаючи ті, що становлять безпосередній інтерес для громадян (зовнішня, економічна та конституційна політика), а також ті, що стосуються структурних та соціальних змін (політика зайнятості).

За основу береться визначення європеїзації — як поступове впровадження європейської політичної та економічної динаміки у національну політику. Італійський учений К. Раделлі, спираючись на концептуальні положення Р. Ладреха, намагається поширити поняття європеїзації на процеси, внаслідок яких політична, соціальна та економічна динаміка ЄС має стати частиною свідомості, висловлювань, ідентичності окремих осіб, а також політичних структур та державної політики. Дослідник відмовляється розглядати європеїзацію як явище виключно конвергентного характеру, навпаки, він зазначає вірогідність зростання конкуренції між окремими суб'єктами²¹.

7 лютого 1992 року Італія та ще 11 держав-членів Європейського Співтовариства підписали Договір про створення Європейського Союзу або Маастрихтський договір. Він передбачав не лише завершення створення спільного внутрішнього ринку, валютно-економічного, митного союзів, але й валютну, політичну інтеграцію та створення військово-політичного союзу.

Маастрихтський договір складався з об'єднаних положень, що представляли саму формацію «Європейський Союз» та цілого комплексу поправок до існуючих договорів (Римського, Вугілля та Сталі, як того вимагав Єдиний Європейський Акт 1986 року), а також 16 нових статей (J-S), 33 декларації та 17 протоколів. Головним же досягненням Маастрихтського договору було об'єднання в єдину інституційну структуру цих трьох складових: Європейських співтовариств (ЄОВС, ЄвроАтом, ЄЕС), спільної зовнішньої та безпекової політики, співробітництва у сфері правосуддя та внутрішніх справ²².

Підписання Договору означало його подальшу ратифікацію усіма парламентами держав-членів ЄС. Процес ратифікації виявився новим викликом для новоствореного Союзу держав, а, іноді, ставив під загрозу взагалі існування ЄС як об'єднання країн Західної Європи, що йшли шляхом економічної та політичної інтеграції. В. Голдстайн це пояснює тим, що уряди країн керувалися своєрідним «євроейфоризмом» у 1991 році, який зник через рік, коли розпочався процес ратифікації Маастрихтського договору державами-членами ЄС²³.

У вересні 1992 року Голова Сенату Італії Дж. Спадоліні висловлював побоювання, що блокування процесу ратифікації Маастрихтської угоди негативно вплине на подальше проведення реформ у країні. Він наголошував на їх вагомості, оскільки країна знаходилася на межі економічного колапсу²⁴. Міністр закордонних справ Італії Дж. Ді Мікеліс в інтерв'ю газеті «Нью-Йорк Таймс» назвав підписання Маастрихтського договору «найкращим та, водночас, найгіршим здобутком»²⁵.

Питання впливу підписання Маастрихтського договору Італією необхідно розглянути в трьох площинах. До першої належить аналіз зовнішньої політики Італії та діяльності уряду на міжнародній арені після підписання Маастрихтського договору. Друга площина — це наслідки впливу Маастрихтського договору та європейської інтеграції на внутрішню політику Італії, економіку країни, діяльність уряду. Останню площину складає відношення італійської нації до процесів європейської інтеграції.

У квітні 1992 року італійський уряд представив Сенату проект закону щодо Маастрихтського договору. 29 жовтня 1992 року 403 голосами з 467-ми Палатою депутатів його було ратифіковано. Проти нього виступили тільки крайні та тоді ще малочисельні фракції парламенту — ліворадикальна «Комуністичне перетворення» ('Rifondazione comunista') та постфашистська «Італійський соціальний рух». Партія «Комуністичне перетворення» навіть пропонувала провести референдум щодо ратифікації договору.

Ратифікація Маастрихтського договору показувала прихильність європеїзму центристами та поміркованими як лівих, так і правих течій та рухів у політиці та культурі. М. Мелькіонні робить висновок, що процес ратифікації Договору про ЄС продемонстрував справжню перемогу «європеїзму дій» над «європеїзмом декларацій»²⁶.

Проте, для відповідності критеріям Маастрихтського договору у сфері економіки та фінансів уряди мали вжити відповідних заходів, серйозність та складність яких спочатку не усвідомлювалася повною мірою. Саме тому, на відміну від інших європейських країн, ратифікація Маастрихтського договору пройшла в італійському парламенті практично без дискусій. Парламент погодився в короткостроковий термін прийняти Закон про ратифікацію Маастрихтського договору, оскільки вважав, що Договір про створення ЄС є надзвичайним здобутком процесу євроінтеграції, який ставився під загрозу результатами референдумів у Данії та Франції.

Закон про ратифікацію Маастрихтського договору, прийнятий Сенатом 3 листопада 1992 року, доповнювався декількома деклараціями для уряду. Для прикладу, на уряд покладалося зобов'язання розробити кроки правильного застосування принципу субсидіарності й усунення «демократичного дефіциту» у процесі прийняття рішень в ЄС. Крім того, на італійський уряд покладалася розробка узгодженої методики моніторингу національних фінансів та своєчасного інформування італійського парламенту про відповідні рішення до їх звітності під час засідань Європейської Ради²⁷.

Вперше термін «демократичний дефіцит» було згадано в «доповіді Веделя», присвяченому розширенню повноважень Європарламенту. Сучасне розуміння терміну «демократичний дефіцит» в рамках Євросоюзу, на думку А. Фоллесдала та С. Хікса, охоплює поняття недостатності повноважень Європарламенту, відсутності дійсно загальноєвропейських виборів та складності механізмів функціонування Євросоюзу з точки зору громадян.

Протягом першого читання Закону про ратифікацію Маастрихтського договору італійські парламентарі підняли питання узгодження статей цього Закону з Конституцією Італії. Зокрема, йшлося про те, якою мірою ст. 11 Конституції Італії легітимізує Договір про створення ЄС та його вплив на італійське законодавство, національний суверенітет та саму державу²⁸. В решті решт, після численних дебатів італійський парламент погодив відповідність цього Закону Конституції Італії за ст. 11. Крім того, була обговорена можливість внесення поправок до Конституції, зміни декількох її статей або/і представлення положень про верховенство комунітарного права над національним. Проте, на такі кардинальні кроки італійці іще не були готовими²⁹.

Після ратифікації Маастрихтського договору, італійський уряд ініціював обговорення поправок до Конституції Італії. З того часу, було двічі здійснено спробу їх реалізації. Так, перша поправка була представлена в 1993 році під час діяльності XI легіслатури (законодавча влада), в якій Комітет комунітарних політик Палати депутатів та Комітет з конституційних справ Сенату передбачали надання повноважень італійському парламенту впливати на дії уряду на стадії підготовки проектів рішень та під час їх представлення в інституціях ЄС. Друга поправка уповноважувала регіони брати участь у розробці європейських регіональних політик. Крім того, парламент запропонував нову статтю до Конституції Італії, яка б безпосередньо дозволяла «конституціоналізувати» договори ЄС. Ця пропозиція не була ухвалена через передчасний розпуск XI легіслатури. Друга пропозиція, висунута Комітетом з конституційних реформ Парламенту Італії (1997 р.), включала 3 статті щодо урегулювання відносин Італії та ЄС. Вони містили деякі інноваційні положення, такі як: процедура ухвали подальшого обмеження суверенітету, визначення ролі двох палат парламенту у комунітарній політиці та роль регіонів у виокремленні та імплементації комунітарного права³⁰.

Наступною важливою зміною Маастрихтського договору було розширення компетенцій європейських спільнот, що посприяло створенню Європейського економічного та валютного союзу. Спрямувавши динаміку Європейського економічного співтовариства в розбудову Європейського економічного та валютного союзу і, відповідно, надавши імпульс процесу запровадження спільної валюти, Маастрихтський договір започаткував важливий етап європейської інтеграції. З його підписанням європейська економічна спільнота набула політичної сутності. А. Вердан вважає, що створення ЄЕВС є також одним із наслідків «демократичного дефіциту»³¹.

Європейські країни свідомо були орієнтовані на поглиблення інтеграції і, таким чином, вивисували інтереси всього Співтовариства над власними національними інтересами. Ставлячи за мету досягнути оптимального економічного розвитку, держави-члени дедалі більше звертали увагу на узгодження дій для реалізації спільних інтересів, зокрема у тих сферах, що раніше перебували виключно у сферах суверенітету національних держав. Таким чином, комунітарне право, право Співтовариств та Союзу, вирізнялось та відокремлювалось від системи міжнародного права. Воно слугувало для упорядкування проведення європейської економічної інтеграції³². Так, побудова єдиного ринку розглядалась урядами держав-членів ЄС як рецепт економічного зростання. Європейська промисловість втрачала ключові позиції на міжнародних ринках і не могла конкурувати з новими країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону, які проводили

швидку політику захоплення ринків ЄС. Ця зовнішня економічна загроза допомогла згуртувати європейські країни, а ідея створення єдиного ринку, описана іще в Римському договорі 1957 року, ставала дедалі реальнішою.

Оскільки процедура створення єдиного ринку вимагала гармонізації правил та законів, що стосувалися товарів, торгівлі, переміщення людей, ЄС розпочав свій наднаціональний історичний шлях. І, хоча, Маастрихтський договір не був етапом створення федеральної європейської держави, задля досягнення вищезазначених цілей уряди держав-членів ЄС були змушені визнати необхідність свідомо обмежувати власний суверенітет у пріоритетних галузях, які до 1992 року вважалися привілеєм лише національних держав.

Маастрихтський договір закріпив обов'язки держав-членів ЄС досягти необхідного соціально-економічного розвитку до кінця XX століття. ЄЕВС, створений в 90-х рр. XX століття, зібрав воедино економіки різного типу. Членство в ЄЕВС автоматично означало відмову від самостійної національної грошової політики і потребувало спільних узгоджень (процес конвергенції) у інших сферах економічної політики. ЄЕВС мав на меті підтримувати в рівновазі фіксовані обмінні курси, що не підлягали коректуванню.

Для визначення достатнього рівня конвергенції у Маастрихтському договорі були зафіксовані наступні критерії:

- 1) рівень інфляції не повинен був перевищувати середній рівень інфляції трьох держав з найменшим рівнем більш ніж на 1,5%;
- 2) довгострокові процентні ставки не повинні перевищувати більш ніж на 2% середній показник довгострокових процентних ставок трьох держав з найменшим рівнем інфляції;
- 3) національна валюта не повинна девальвуватися протягом останніх двох років і повинна залишатися в межах коливань курсів на рівні 2,25%, передбачених Європейською валютною системою;
- 4) дефіцит державного бюджету не повинен перевищувати 3% від ВВП;
- 5) державний борг — не вище 60% від ВВП.

Уже в 1990 році спостерігалось повне зняття валютних обмежень в країнах ЄЕС. Одним із кроків держав-членів до створення єдиного ринку було приєднання 8 країн Спільноти до валютного обмінного механізму. Саме Італії було дозволено прийняти так званий «широкий валютний коридор» в 6% замість «вузького» в 2%. Проте, через брак координації у межах європейської фінансової зони, Італія спочатку перейшла на 2%-ий коридор, а потім разом із Великою Британією залишила європейський валютний механізм у вересні 1992 року через розпочату кризи обмінних

курсів. Криза ЄЕВС у 1992–1993 рр. підтвердила, що така економічна інтеграція вимагала від держав-членів сильної політичної волі.

Відкриття єдиного ринку для підприємництва держав-членів ЄС співпало з уповільненням розвитку європейської економіки. Цей процес іще й ускладнювався зростаючим безробіттям та широкомасштабним незадоволенням населення майже в усіх країнах ЄС, починаючи з січня 1993 року. В той час Італія, практично опинившись на межі дефолту, мала девальвувати свою валюту. Країна потребувала ефективної програми зменшення розміру заборгованості та дефіциту, оскільки їй загрожувала небезпека не бути прийнятою до Європейського валютного союзу. Не останню роль у вирішенні цього складного завдання відіграв М. Драгі, директор Казначейства (1991 р.) та в подальшому Голова національного комітету з приватизації (1992–2002 рр.). Він ініціював одну з найбільш масштабних кампаній з приватизації, що коли-небудь проводилися в Європі, а також брав участь у перегляді корпоративного та фінансового законодавства країни у відповідності до вимог Маастрихтського договору. Як результат, Італія успішно доєдналася знову до європейського валютного механізму (листопад 1996 р.), що було однією зі спроб переходу до єдиної європейської валюти та була зарахована до переліку країн-учасниць єврозони вже в першому раунді³³. У цілому, в період 1992–1994 рр., італійський національний рівень характеризується своєю об'єднаною політикою, у тому числі, й у валютній сфері, яка активно підтримувалася тогочасними урядами Дж. Амато та К.А. Чампі.

Італія, як і переважна більшість європейських країн, залишалася в рамках традиційної соціал-демократичної економічної моделі з високими соціальними витратами, негнучким ринком праці, що сприяло зростанню собівартості робочої сили і знижувало конкурентоспроможність її економіки. Крім того, Італія мала риси південноєвропейської економічної моделі розвитку, якій характерні пізня індустріалізація і переважання «сімейного» типу власності. Відповідно, більша частина капіталу генерувалася в верхній ланці виробничої структури, а держава брала пряму участь у економічній діяльності³⁴.

Це позначилося на тому, які особливості Італія мала при входженні країни до єврозони, особливо у 1992 році, коли паніка охопила європейську валютну систему, пов'язану з обмінними курсами, що призвело до девальвації ліри по відношенню до німецької марки. Відповідно, рівень інфляції збільшився в країні, за що і заплатили італійці пізніше введенням євро.

Відповідно до стандартів ЄЕВС були розроблені законопроекти, що зобов'язували Італійський національний банк виконувати завдання, передбачені Європейською системою центральних банків. Норми, які під-

лягали перегляду, стосувалися компетенцій Голови Банку Італії, ролі держави у випуску банкнот, контролю щорічного бюджету центробанку, встановлення мінімальних процентних ставок від прибутку для створення банківського резерву, надання повноважень Держказначейству інспектувати різноманітні органи Банку Італії³⁵. При цьому, головне завдання таких реформ полягало не в скасуванні норм, що не відповідали комунітарному праву, а в створенні нових, відповідно до Договору про ЄС та Європейської системи центральних банків.

Паралельно проводилася політика зближення країн Європи не тільки у валютній сфері, а й у сфері митних відносин, віз, руху робочої сили всередині Спільноти. Ще одним нововведенням Маастрихтського договору було положення про право громадян ЄС голосувати у своїх державах (ст. 19 Договору про ЄС). Відповідним державним декретом це право було надано і, таким чином, уповноважуючи громадян ЄС, що проживають в Італії реєструвати свій намір проголосувати на виборах до Європарламенту за 80 днів до проведення виборів³⁶.

Маастрихтський договір вплинув не тільки на адаптацію італійської політичної системи до європейської, але й на інші сфери. Так, створення Комітету регіонів сприяло змінам у відносинах між італійськими регіонами та безпосередньо урядом під час підготовки та імплементації комунітарних політик. Український дослідник Р. Калитчак вказує, що цей процес був закономірним, оскільки італійські регіони, наслідуючи приклад інших європейських регіонів, шукали способи інституціоналізувати свою участь у європейських інтеграційних процесах і безпосередньо долучитися до співпраці з європейськими інституціями³⁷. І, хоча, в подальшому Комітету регіонів була залишена роль виключно представницького форуму, — це була одна з перших спроб лобіювати італійські регіональні інтереси на європейському рівні.

Політика зайнятості була також однією зі сфер пріоритетних для держав-членів ЄС відповідно до Маастрихтського договору, оскільки збільшувала зайнятість населення в ЄС за допомогою єдиної Європейської стратегії зайнятості (1997р.) Вона, головним чином, була ініційована країнами, що ввійшли до ЄС під час третьої хвилі його розширення — Швеції, Фінляндії та Данії — з високим показником зайнятості³⁸. Політика зайнятості передбачала 4 положення: досягнення кількісних цілей, а саме повної зайнятості населення, гнучкість та відсутність ієрархії процедур, підпорядкованість Європейському соціальному фонду, як основному фінансовому механізму імплементації. Що ж стосовно Італії, тогочасний уряд Р. Проді, хоча і вважався «проєвропейським», займався питаннями входження Італії до єврозони, в той час як інші соціальні політики залишилися поза його увагою. Крім того,

напередодні Лісабонського саміту з питань зайнятості та адаптації Амстердамського договору, який включав положення зайнятості, не відбувалося внутрішньополітичних дискусій в Італії. Профспілки та бізнес-асоціації, найбільш вагомими тогочасними акторами у процесі прийняття рішень в національній політиці зайнятості, були стурбовані регулятивними реформами у сфері зайнятості (трудові договори, трудове законодавство щодо зайнятості робітника) та безініціативністю уряду. Саме тому, італійські дослідники були схильні називати політику зайнятості «неіснуючою» або «існуючою виключно на папері» та не імplementованою на національному рівні належним чином³⁹. Така слабка позиція пояснюється також і відсутністю експертів з політики зайнятості. В цілому, протягом дискусій щодо Європейської стратегії із зайнятості, Італія виявила свою чергову слабкість у неспроможності бути представленою протягом засідань та на рівні її імплементації в країні⁴⁰.

Аналізуючи відношення італійської нації до процесів європейської інтеграції у пост-Маастрихтський період в Італії, дослідження Євробарометру вказували на найбільшу кількість італійських європейців на Півночі Італії. У цілому, відношення італійського суспільства до ЄС та інтеграційних процесів безпосередньо залежав від рівня його поінформованості рівня життя і культури. Проте, достатньо прибічників нараховували і південні регіони Італії. Саме в Італії, на відміну від інших країн, підтримку отримували далекоглядні плани розширення та поглиблення інтеграції. Крім того, на думку М.Г. Мелькіонні, італійці, менше ніж інші нації побоювались втрати національної та культурної ідентичності. Вони підтримували ідею федералістичної Європи, єдиної європейської валюти⁴¹. Позитивний відгук знаходили ідеї про формування європейського уряду шляхом голосування та обрання урядом курсу зовнішньої та безпекової політики. Італійці висловлювали більшу довіру європейським інституціям аніж власним, італійським. Дослідниці Ф. Галло та Б. Ханні це пояснюють тим, що громадські дебати не стосувалися безпосередньо Договору про ЄС, а інших явищ, таких як економічна криза та зміна політичної системи Італії у зв'язку з розкриттям корупційних справ (процес «Танджентополі» 'Tangentopoli'), перебігом судових розслідувань, боротьбою з організованою злочинністю та початком масових потоків албанських мігрантів⁴².

Водночас, увага італійських ЗМІ була прикута до другого етапу створення економічного та монетарного союзу (1994–1998 рр.) та можливості Італії брати участь у ньому. Для цього ЗМІ критикували італійський уряд за прийняття жорсткої фінансової дисципліни іще з 1992 року задля упорядкування ризикової ситуації з державними фінансами і з метою досягнення відповідного макроекономічного рівня країни вчасно.

Італійський уряд виправдовував таку свою жорстку позицію, що включала непопулярні зменшення державних витрат та, навіть, спеціальний, європодаток, необхідністю «слідувати за Європою»⁴³. Не зважаючи на те, що ці урядові вимоги були підтримані парламентською опозицією та профспілками, вони стали першим кроком на шляху до зростання анти-Маастрихтських настроїв. Вони посиляться в подальшому і під час реалізації третього етапу підготовки до економічного та валютного союзу. Зниження громадської підтримки процесу європейської інтеграції та італійської участі в ній, зокрема, продемонструють дані Євробарометру за 1997 рік. Вперше за майже двадцять років, менше ніж 50% італійців вірили, що Італія мала переваги членства у Європейському Союзі.

З приходом до влади після парламентських виборів 1994 р. правоцентристської коаліції на чолі з С. Берлусконі, панівною ідеологією в офіційній політиці Італії став так званий «євроскептицизм» та більш незалежна від європартнерів зовнішньополітична стратегія. Головним провідником «євроскептицизму» став тодішній міністр закордонних справ країни А. Мартіно. Не відмовляючись від вірності Італії Європейському Союзу, він, тим не менше, виступав проти критеріїв та строків валютного об'єднання, зафіксованих в Маастрихтському договорі, та пов'язаних з цим концепції «дворівневого» розвитку Євросоюзу: «тверде ядро» (перша група країн, що вводять єдину валюту — Німеччина, Франція, країни Бенілюксу) та так звані «інші країни». Італія не потрапляла до переліку країн так званого «твердого ядра».

Отже, з середини 1990-х рр. в Італії почав панувати своєрідний дуалізм — широка підтримка європейських інституцій на італійському офіційному та слабка їх популярність на локальному рівнях. Це пояснюється ще й слабкою міжвідомчою координацією, що притаманна італійським інституціям публічного адміністрування. Д. Хайн вважає, що італійські політики відмовляються вбачати протиріччя європейських інституцій основним інтересам Італійської Республіки. Відповідно, італійському уряду необхідно однаково правильно інтерпретувати рішення «офіційного Брюсселю» на всіх рівнях — національному, регіональному та локальному⁴⁴. Тому, усі держави-члени ЄС мали утворити спеціальні інституції, що допомогли б адаптувати національну політику до європейської. Такий наднаціональний вплив ЄС в Італії отримав назву 'vincolo esterno' («зовнішній чинник»)⁴⁵.

Поступові приклади «правильного розуміння» кроків ЄС зможемо побачити з приходом лівоцентристів до влади. Так, після відставки уряду С. Берлусконі у грудні 1994 року, було сформовано перехідний уряд Л. Діні.

Першим кроком технічного уряду стало «повернення до Європи» та продовження політики «Маастрихтських критеріїв». В подальшому, про-

тягом правління уряду Р. Проді (1996–1998), було взято курс на проведення конкретних економічних реформ, які вимагалися від Італії у зв'язку із входженням у Європейський валютний союз (ЄВС). Проте, необхідно зазначити, що окрім прямого тиску ЄВС держави-члени ЄС відчували також тиск від інших інституцій ЄС. Зокрема, через політику Європейського Центробанку, країни єврозони не могли скористатися політикою обмінних курсів, як інструментом макроекономічного регулювання, і не могли встановлювати рівні валютних обмінних курсів.

Для успішного здійснення своїх проектів лівоцентристський уряд Італії розгорнув діяльність у двох напрямках: зовнішньому та внутрішньому. На зовнішньополітичній арені щодо ЄС італійські урядовці доклали чималі зусилля, щоб підтвердити готовність Італії до ЄВС, зокрема, продемонстрували відповідність критеріям (особливо, фіскальному критерію), а також розвиток внутрішнього макроекономічного регулювання.

На національному рівні більша частина змін стосувалася критеріїв, що сприяли змінам економічної політики, зокрема фіскальної та бюджетної, для відповідності Італії вступу до ЄВС. Таким чином, механізм ЄВС сприяв конкурентній боротьбі між національними економіками держав-членів, вимагаючи від них постійних змін та реформ для утримання конкурентної позиції в ЄС. В Італії такий вплив «зверху» призвів до позитивних структурних реформ економіки, зокрема у сфері пенсійного забезпечення⁴⁶.

Проте, наслідки європеїзації не завжди були успішними для Італії через високий рівень критеріїв та вимог Європейського Союзу до країн-членів. Це призвело до того, що процес європеїзації залишився частково здійсненим. Серед країн «великої четвірки» станом на кінець 1998 року, Італія мала найгірші показники економічного зростання і ВВП на душу населення. Країна намагалася подолати ці негативні економічні показники продовженням реформ, розпочатими Р. Проді, зокрема, це стосувалося ринкових та реформ з покращення соціального благополуччя населення. Однак, такі кроки не допомогли покращити економічну ситуацію в країні, яка перебувала практично в рецесії. Цікавим є те, що протягом 1996–2001 рр. Єврокомісія надавала державам-членам ЄС відповідні фонди для подолання кризових явищ та розвитку економіки в цілому. Італія характеризувалася як країна, яка недоцільно використовувала ці кошти або відсоток використаних був надзвичайно низьким. Зокрема, за період 1994–1999 станом на 1996 рік було використано 15% коштів, на 1997 — 38%, а на 1998 — 55%. Єврокомісія навіть робила заяви про доречність переведення цих коштів до фондів таких країн, як Ірландія та Іспанія, які їх потребували та могли правильно застосувати. Такі заяви були викликані занепокоєнням «офіційного Брюсселю» про

зростання випадків шахрайських дій з боку використання бюджетних коштів ЄС Італією⁴⁷.

Таким чином, можна підсумувати, що Італійська Республіка продовжує підтримувати курс на подальшу «європеїзацію». Необхідність посилення наднаціональних інституцій управління визнається Італією та державами-членами ЄС. Процес «європеїзації» сприяв розвитку регіонів в Італії та їх відходу від «центру». Це допомогло регіонам брати активну участь на рівні Європейського Союзу безпосередньо.

Зміни, які співпали із закінченням Першої Республіки в Італії, також пояснюються «європеїзацією» в Італії. Період Першої Республіки (1946–1992 рр.) характеризувався правлінням християнських демократів та позначений на початку 90-х ХХ ст. значними корупційними скандалами та відсутністю належного державного управління в країні. Маастрихтські критерії вимагали значних реформ практично всіх сфер урядування, що призвело до масштабних перетворень в країні.

Найбільш вагомими були економічні перетворення, підготовка та вступ Італії до Європейського валютного союзу. Крім того, були реформовані сфери державного та регіонального правління, фінансова, бюджетна, соціальна та інші сфери. Проте, не в усіх площинах результат був успішним.

Новаторський принцип субсидіарності на практиці був часто не зрозумілим та не виконувався в повній мірі в Італії. Слід зазначити і те, що завдяки не завжди правильному сприйняттю на всіх рівнях змісту рішень європейських інституцій, відбулося формування двоякого ставлення самих італійців до ЄС протягом досліджуваного періоду. Одним із чинників такого трактування Італією ЄС є надмірний тиск його інституцій на внутрішньополітичні рішення країни, зокрема Європейського Центробанку та самого ЄС. З іншого боку, уряд Італії, починаючи з 1990-х, похитнув довіру ЄС через низку справ, пов'язаних із недоцільністю використання коштів Єврокомісії.

Неспроможність адаптуватися до нових умов, диктованих Маастрихтським договором, Італія з країни, що «диктувала європейську політику» стала спочатку «країною приймаючою політику ЄС» (1992–1996, 2010–2012), а потім тією, «що виключно підлаштовується до умов порядку денного ЄС» (1996–2010). Не зважаючи на економічні перетворення в країні, зовнішньополітично Італія залишилася нестабільною, оскільки на це вплинула нескоординованість дій уряду та їх постійна змінність.

Усе це свідчить про те, що саме брак належних трансформацій у політичному дискурсі Італії, а також відсутність політичної єдності, становить головну перешкоду на шляху до адаптації Італії до нових реалій та викликів і на початку ХХІ ст. Італійські дослідники визнають,

що через низку недоопрацювань на національному рівні протягом 90-х рр., Італія особливо відчула на собі кризу 2007–2009 рр., яка продовжилася і протягом 2011–2012 рр.

Таким чином, результат прийняття Маастрихтського договору ще раз продемонстрував, що діяльність ЄС не призводить до одностороннього переходу повноважень від національних держав до інституцій ЄС таких, як Комісія чи Європейський Парламент. У більшій мірі вони вимагають поняття «спільних завдань», «об'єднання», системи перевірок та балансувань.

¹ *Кукотенко О.О.* Еволюція зовнішньої політики Італії в регіоні Близького Сходу й Середземномор'я у постбіполярний період // Наукові записки Вінницького держ. пед. універс-ту ім. М. Коцюбинського. Серія Історія. — 2009. — Вип. 16. — С. 42–46.

² *Калитчак Р.Г.* Регіоналізм у європейських інтеграційних процесах. — Монографія — К.: Знання, 2007 — 303 с.

³ *Перепелиця Є.А.* Українсько-італійське міждержавне співробітництво в контексті європейської інтеграції (1991–2006 рр.): Автореф. ... канд. іст. наук: 07.00.02; НАН України, Інститут історії України. — К., 2007. — 19 с.

⁴ *Барабанов О.Н.* Италия после холодной войны: от «мира протагонистов» до средней державы. — М.: МГИМО, 2002. — 160 с.

⁵ *Левин И.Б.* Выбор Италии // МЭиМО. 1994, № 7; *Он же.* Размышления об итальянском кризисе // Полис. 1995, № 2. С. 44–57; *Он же.* Италия после Первой республики // Эволюция политических институтов на Западе. М., 1999; *Он же.* Италия после Первой республики // Политические институты на рубеже тысячелетий. Дубна, 2001. С. 330–357.

⁶ *Любин В.П.* Итальянская партийно-политическая система в 90-е годы (Переход от Первой ко Второй республике). М., 1997; *Он же.* Итальянская партийно-политическая система в 90-е гг. // МЭиМО. 1998, № 3. — С. 85–96; *Он же.* Итальянская партийно-политическая система на переходе от Первой ко Второй Республике // Политические партии Европы: стратегия и тактика в период между выборами. М., 1999. С. 96–121.

⁷ *Богатырева О.Н., Первалова А.А.* Итальянская идентичность: опыт анализа на микроуровне // Уральский исторический вестник. — № 4 (33), 2011. С. 118–123.

⁸ *Вялков Ю.А.* Проблема регионального национализма в Италии (последняя четверть XX века) // Новая и новейшая история. 2007. — № 6. — С. 25.

⁹ *Маслова Е.А.* Идеологические основы внешней политики Италии периода второй республики. — Автореф. дисс. на соиск. уч. степ. к.п.н — 23.00.04. — М.: МГИМО, 2012. — 29 с.

¹⁰ *Антропов В.* Система социальной защиты в Италии // Современная Европа: Журнал общественно-политических исследований. — 2005. — № 3. — С. 88–102.

¹¹ *Vattimo G.* Casa Europa // La Stampa. — 2003. — 31 Maggio.

¹² *Комта М., Верикелли Л.* Основные пути развития и трансформации парламентской элиты в Европе (1848–2000 гг.) // Парламентаризм в России и Германии. История и современность / отв. ред. Я. Пляйс, О. Гаман-Голутвина. — М., 2006. — С. 525–555.

- ¹³ *Bonvincini G.* The Community and Emerging European Democracies //
- ¹⁴ *Di Camerano.* I presupposti di una nuova politica estera italiana // Relazioni internazionali. — 1993. — № 1. — P. 13–19; Di Camerano I. Nuova geografia politica e interessi italiani // Relazioni Internazionali. — 1992. — № 4. — P. 20–27.
- ¹⁵ *Caligaris L., Santoro C.* Obiettivo difesa: strategia, direzione politica, comando operativo. — Bologna. — 1986. — 75 p.
- ¹⁶ *Colombo A., Zannoni F.* L'evoluzione della politica estera italiana // L'Italia e la politica internazionale / Istituto Affari Internazionali, Istituto per gli Studi di Politica Internazionale. — Bologna, 2001. — P. 32–46.
- ¹⁷ *Aliboni R., Bonvincini G.* La politica estera dell'Italia // L'Italia e la politica internazionale. — Bologna, 2005. — P. 103–125.
- ¹⁸ *Фара Дж.* Страна, ищущая свой путь // Современная Европа. — 2004. — № 2. — С. 57–68.
- ¹⁹ *Sbragia A.* Italy Pays for Europe: Political Leadership, Political Choice, and Institutional Adaptation, in Maria Green Cowles, James Caporaso and Thomas Risse (eds), Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change. — Cornell University Press, Ithaca, 2001. — P. 79–96.
- ²⁰ *Sergio Fabbrini.* L'europeizzazione dell'Italia: l'impatto dell'Unione Europea sulle istituzioni e le politiche italiane, Laterza, Rome-Bari, 2003.
- ²¹ *Ladrech R.* Europeanization and Political Parties: towards a Framework for Analysis / R. Ladrech // Keele European Parties Research Unit (KEPRU). — Working Paper 7. — 16 p.
- ²² *Gerven van W.* The European Union: a Polity of States and People. — California, 2005. — P. 7.
- ²³ *Goldstein W.* Europe After Maastricht // Foreign Affairs. — Vol. 71, № 5, Winter. — 1992–93. — P. 117–132.
- ²⁴ *Clough P.* No Vote would block Italian reforms. Ел. ресурс: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/no-vote-would-block-italian-reforms-ratification-of-the-maastricht-treaty-is-vital-for-the-countrys-future-because-without-it-urgent-economic-measures-will-fail-writes-patricia-clough-in-rome-1550216.html> (15.03.2013)
- ²⁵ *Fitchet J.* Italy's Foreign Minister on the Importance of Maastricht // New York Times. — March, 30, 1992. — Ел. ресурс: http://www.nytimes.com/1992/03/30/news/30iht-qand_3.html (15.03.2013)
- ²⁶ *Мелькионни М.* Итальянцы и европейский выбор Ч. 9. в На перекрестке Средиземноморья: «Итальянский сапог перед вызовами XXI века». — М.: «Весь Мир», 2011. — С. 211.
- ²⁷ *Wessels W., Maurer A., Mittag J.* Fifteen into One? The European Union and its Member States. — Manchester: Manchester University Press, 2003. — P. 271–298.
- ²⁸ Costituzione della Repubblica Italiana. — Roma: ANCI, 2012. — P. 150.
- ²⁹ *Luciani M.* La Costituzione italiana e gli ostacoli all'integrazione europea // Politica e diritto. — 1992. — P. 557.
- ³⁰ *Beutler B., Bieber R.* L'Unione Europea, Istituzioni, Ordinamento e Politiche. — Bologna: Il Mulino, 1998. — P. 128–130.
- ³¹ *Verdun A.* The Institutional Design of EMU: A Democratic Deficit? // Journal of Public Policy. — Vol. 18. — № 2, May. — Cambridge: Cambridge University Press, 1998. — P. 107–132.

Paulson A. Cumulative Regional Decline.

³² *Пастушок Г.І.* До визначення поняття «комунітарне право» // Пролемі правознавства та правоохоронної діяльності. — № 4, 2011. — С. 21.

³³ *Rowley E., Wilson H.* Can Super Mario Save the Euro? // *Telegraph*. — June, 24, 2011. — Ел. ресурс: <http://www.telegraph.co.uk/finance/economics/8596953/Can-Super-Mario-Draghi-save-the-euro.html>

³⁴ *De Cecco M.* Italy' Dysfunctional Political Economy // *West European Politics. Special Issue: Italy: A Contested Polity*. — Vol. 3, № 4, 2007. — P. 767.

³⁵ *Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana (GURI)*. — № 295, 19. — December 1997.

³⁶ *Disposizioni urgent in material di elezioni al Parlamento Europeo // Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana*. — № 408. — Giugno 24, 1994.

³⁷ *Калитчак. Р.* Регіоналізм і європейських інтеграційних процесах. — К.: Знання, 2007. — С. 172.

³⁸ *Graziano P.R.* Europeanization and Domestic Employment Policy Change: Conceptual and Methodological Background // *Governance*. — Volume 24, Issue 3. July 2011. — Brussels: Wiley Periodicals. — P. 596.

³⁹ *Sacchi S.* Italy and Social Policy / *Fabbrini S., Piattoni S.* Italy in the European Union. — Lanham, MD: Rowman and Littlefield., 2008. — P. 340–356.

⁴⁰ *Graziano P.R., Jacquot S., Palier B.* The EU and the Domestic Politics of Welfare State Reforms. — Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011. — P. 138.

⁴¹ *Melchionni M.G.* Europa unita. Sogno dei saggi. — Venezia: Marsilio Editori, 2001. — P. 120.

⁴² *Fifteen into One? The European Union and its Member States* (за ред. Wessels W., Maurer A., Mittal J.). — Manchester: Manchester University Press, 2003. — P. 272.

⁴³ *Trautmann, Italiens Finanz- und Wirtschaftspolitik*, 1998, op. cit., pp. 18 f; *Sala, Hollowing out*, 1997, op. cit., pp. 16 and 20; *Istituto Affari Internazionali* (ed.), 'Italy', *Revision of Maastricht*, report I, April 1994 and report II, summer-fall 1994 and report III, winter-spring 1995 and report IV, summer-autumn 1995.

⁴⁴ *Hine D.* European Policy-Making and the Machinery of Italian Government // *South European Society and Politics*. — № 5, 2000. — P. 26.

⁴⁵ *Giuliani M.* Europeanization and Italy: A Bottom-Up Process // *South European Society and Politics*. — Vol. 5. — № 2, 2000. — P. 47–72.

⁴⁶ *Qualia L., Radaelli C.* Italian Politics and the European Union: A Tale of Two Research Design // *West European Politics*. — Vol. 30. — № 4, P. 924–934.

⁴⁷ *Cananea G.* Italy in 'The National Coordination of EU Policy'. — N.Y.: Oxford University Press, 2000. — 268 p.

В данной статье рассматриваются особенности влияния на итальянскую государственность европейской интеграции, а именно Маастрихтского договора. Предпринята попытка определить политические и экономические изменения итальянского государства и общества, вызванных продвижением интеграционных процессов, выяснения последствий таких трансформаций для позиционирования Италии в ЕС.

Ключевые слова: Италия, ЕС, европейская интеграция, Маастрихтский договор.

This paper is presenting the view of how European Integration influenced on the Italian State especially after Maastricht Treaty implementation. It was made an attempt to determine political and economic changes of the Italian state and society caused by the European integration enhancement, its consequences for the Italy's position in the EU. The article examines the attitudes of the Italian political leaders and Italian society towards the processes of further European integration. The analysis is contextualized by taking a historical perspective in particular the period of 1990-s which was characterized by a high changing number of governments responsible for reforms implementation.

Key words: Italy, European Union, European integration, Maastricht Treaty.